

Anton Umek Okiški.

K.

V krasoti mladej se blišči narava,
 Posadil med-njo blagi me vrtnar,
 Al zdaj — že grob se tebi razkopava! —
 Dokaj prezgodaj jaz uboga stvar
 Žalujem pri mrtvaškem odru tvojem,
 Z menoj žaluje ves slovenski svet,
 Ki milo si ga nosil v srcu svojem,
 Po njem zasajal najkrasnejši cvet! —

„Hvalo sem Vam še dolžen za „Jezičnika“, ki mi tako dobro služi pri učenju v 8. in 7. razredu, pisal mi je vdani in hvaležni Umek iz Celovca 18. marca 1868. Gospod doktor Krek pa so Vam tudi morali povedati svojo; kaj menite, na univerzi vse drugač z veliko žlico zajemljemo! Pa kaj, to še ni vse nič proti temu, kar bom jaz čul v prihodnjem „Glasniku“! Kaj bo, tega ne vem; toliko mi je Janežič naznanil, da Stritar kritikuje „Abuno“, in da zabavlja, ker se prebira na gimnaziji; težko že čakam, kako bo to motiviral, sicer pa mu bom vedel hvalo, ako mi pové kaj spomina vrednega.“ — Kako se je oplétala ta reč po Glasniku, da je nagloma prejenjal, po Zvonu, Dunajskih sonetih, Slov. Narodu, celo v deželnem zboru Kranjskem (cf. Slovenec št. 60. 61: Abuna Soliman pa Dragotin Dežman v dež. zb. Kranjskem 13. maja 1875 itd.), to slovenski svet, kteremu mar, vse dobro vé. — Kaj pa je storil blagi Janežič? —

Kedar ranjki Slomšek svojim rojakom ni smel hrane dajati po društvu v kosovih, vstanovil je l. 1846 znani letnik Drobtince ter jel deliti jo po drobtinica. — Kedar Janežič ni mogel več po lepoznavsko-podučnem listu „Slov. Glasniku“ služiti mladim Slovencem, vstanovil je kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo: „Besednik“, čegar vredovanje je po njegovi prošnji koj s l. letom 1869 blagovoljno prevzel Anton Umek. — To leto se omoži edina sestra njegova, kateri je bil prepustil tudi svojo dedščino na Okiču, in ker sam ni utegnil v svate, zloži in pošlje 23. prosenca iz Celovca svoji sestri Mici — nevesti pesniški „Pozdrav“, češ, ker so moje pesmi znane po širokem, zakaj ne bi bila ena doma o tej priložnosti, da jo zapojete na ženitbi, lahko po napevu: Veselo na sveti živet', — Si mor'mo prav lepo zapet' — in pričenja se:

Od daljne Koroške strani
 Naj pesem Ti moja doni,
 Saj pela od nekdaj si rada,
 Ki danes nevesta si mlada.

Podal Ti je ženin rokó,
 Le zvesto se derži za njo,
 Ker terda življenja je cesta,
 Ki pelje do rajskega mesta itd. —

Svečana 21. dan 1869 umre župnik in nekdanji podpornik njegov in koj splete Umek žalostnico: „Venec na grob preč. gosp. Ignaciju Kutnarju, fajmoštru v Boštanji“ in jo z nekterimi opazkami o blagem njegovem delovanju v prosti besedi sam dá v Celovcu posebej tiskati ter jo razpošlje med svoje rojake v hvaležni spomin.

Dobro pa je vredoval poleg obilnih opravil svojih „Besednik“, spisoval „Ogled po svetu“, in vzlasti v dopisovalnici z družniki Mohorjevimi pa s pisatelji Besednikovimi je znati roka in duša njegova. V l. 7 str. 68. 69 je dal z znakom — ■ — krepki spis svoj: O potrebi farnih bralnic. — Prevzemši vredovanje Besednikovo pač ni mislil Umek, da že l. leto umre mu ustanovitelj njegov. Kako globoko ga je bila presunila smert predobrega prijatelja in sodelavca na slovstvenem polji slovenskem, o tem živo pričuje žalostnica „Antonu Janežiču“ in priserčni življenjepis, katero oboje je priobčil v l. 17 str. 145 — 147. Z menoj žaluje ves slovenski svet, poje ondi, pri mertvaškem odru tvojem, kateri nikdar za prazne nisi maral sanje, nikdar za blišč neumnega svetá; kar vekomaj poganja zalo cvetje, pokojnik dragi! bilo tebi mar; kar poznim vnukom sveto bo imetje, in rodu zdanjemu je rajski dar. — Koj v istem listu vzbuja Slovence, naj postavijo Janežiču priméren spominek, in v l. 19 naznanja sklepe družbe sv. Mohora, pri kateri je ranjki od l. 1852 do 1868 čisto zastoj brez vse plače opravljal težavne dolžnosti tajnikove, ter opominja, naj družba v kateri svojih knjig že prihodnje leto družnikom svojim dá obširen življenjepis z lično podobo prvega svojega tajnika. — In res, Večernice l. 1870, imenovane Janežičeve — prinesó v zv. XXIII s podobo tudi življenje in delovanje njegovo, spisal Ferčnik Lambert, kteremu je pa A. Umek na čelo str. 3. 4. zložil bil spet pomenljivo pesem „Antonu Janežiču,“ v koji pravi naposled: „Živiš na veke — in slaviti mora — Te Slave matere najzadnji sin, — Kot družba bode svetega Mohora — Slavila brez nehanja tvoj spomin!“ — V ravno teh Večernicah nahaja se str. 51—58 spis „Slon“, v katerem pripoveduje, kako je doma med pastirji slišal prvič ime slon, in kaj je čital in učil se o njem pozneje.

„Z Bogom, predragi Slovenci! zadnjič dohajam k vam v starem letu; naj se ohrani, naj se pomnoži prijateljstvo med nami, da se srečniši in veselíši spet vidimo v novem letu!“ — Tako za geslom:

Interea magnum sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems aquilonibus asperat undas.

Virgil. Aen. I. II. v. 284.

Solnce med tem prevali nam časom véliko leto,
Zima ledena preteplje z burnim tuljenjem valovje —

beseduje „Besednik“ t. j. A. Umek v poslednjem 22. listu l. 1869, ter milo zaupljivo piše nadalje: „Daravno si — staro leto vsekalo veliko

novih ran, pa malo starih zacelilo in le s pičlo méro delilo dobrote, daravno nisi bilo tako, da bi ti rekli „blago leto“, vendar nam nisi vzelo vere v Najvišega in njegovo vsemogočnost; le-ta vera, združena z vero v lastne prežete moči, je velikanski steber, po katerem se vzdigne moj rod do sreče in blagostanja. Trden ko demant je up, da se s pomočjo vekovečnega vladarja spolnijo dolgoletne pravične želje slovenskega naroda. Tega upa, staro leto, in te globoke svesti nam tudi nisi vzelo, marveč ti si — in kakor za druge dobrote, tako prevroča ti hvala posebno zato — ti si hoté ali nehoté zviševalo nam dar najviše kreposti: ti si v narodu množilo — *l j u b e z e n!* Čedalje bolj se zbujá narodna zavest, poganja vsestranska blaga ljubezen in iz ljubezni do domovine se razvija krasno cvetje, ki se bo kedaj veličastno razkošatilo po ogradah slovenskega sveta. Srčnost veljá in boj ne miruje; Najviši pa nam je porok, da zmaga pravica!... Sicer pa poznate moj rod in značaj. Zmerom imam namen hoditi po pravem, občno veljavnem potu. Če se pa kedaj spodtaknem, prizanašajte, ker zmota je delež človeškemu rodu na zemlji. Prizadeval si bom ne le, da ne zakrnem v ovinke, marveč da si nabere čedalje lepših lastnosti, ki povzdigajo poštenega moža itd.“ —

V tem duhu je vredoval Umek tudi l. 1870; godilo se mu je, kakor se navadno godí vrednikom slovenskim. Od malokterih strani prihajala mu je hvala, od mnogoterih pa graja, vzlasti o jezikovih oblikah. Prijatelj Gozda mu je brez ovinkov naznanjal svoje in drugih misli, in na to meri „Odprto pismo“ l. 15, pa „Dopisovalnica“ l. 17, kjer odgovarja Okiški nekaj resno nekaj šaljivo gledé na različnost v pisavi (p. lepi — ej, ni — nij — nej — nije; smert — smrt, zapišejo — šó, med — mej, Bog — bog itd.), češ: „kolikor pisateljev, toliko glav in posebnosti. Poskušajmo vse; kar je dobro in pravo, tega se poprimimo. Morebiti pridemo po tej poti tako daleč, piše str. 136 modro, da malemu slovenskemu narodiču posije solnce edinosti v knjižnem jezici. Da zdaj ne more biti vse po enem kopitu, ker se jezik vedno še pili in mika, to je res. Ravno tako resnično in žalostno pa je tudi, da se nam v pisavi čisto brez potrebe svojeglavno šopiri vseslovanska lastnost — nesloga, in to zaradi reči, ki nimajo nikacega vpliva na slovestveno vrednost in notranjo ceno. Dozdeva se mi, da z marsičem je taka, kakor z novo šego v obleki, letos širok rokav, lani ozke hlače. Ali midva, ljubi Gozda! ne bova ničesa spremenila, zato pustiva „niti“, „nego“; „ka“ in „kajti“, pustiva „a“ in „baš“, pustiva „ej“ pri ženskih prilogih in dajva „ru“, kar je njegovega, dokler se trdi, da njegov je — glas. Iz tacih in enacih stvari res še ne izvira jeziku lepota, ali nikakor mu je tudi nē jemlje, ako je sicer v njem. Zatorej ne vznemirjaj se tolikanj. Kedar bojo vsi edini, bodeva midva prva in rada med njimi. Pa predalet sem zašel; da ravno bi ti rad še veliko povedal, vendar ne

morem. Naj ti zadostuje! Sicer pa še enkrat: Ne bezaj me več v sršenovo gnjezdo!“ — Prav z ozirom na dotično mladičevsko šopirjenje je zapel Okiški poleg narodne starega Kranjca v l. 22: Pesem starega Slovenca, kjer poje o pisavi, književnosti, šegi, kulturi in politiki slovenski na pr.

Kaj sem moral doživeti
Svoje stare sive dni?
Na le-tem slovenskem sveti
Vse na robe se godi.

Zdaj pisava je zmešnjava,
Več jezika ne poznam;
Vsak po tujih potih tava,
Le domačih ga je sram...

Vse slovanske zdaj jezike,
Le slovenskega nikar!
Temu dobre so razlike
Take, da ni nov, ne star...

Narod več novic ne sluša:
Stari mladega spoštuj!
Téle z bikom se poskuša,
Pa se človek ne huduj!...

Tabor! to je stekališče,
Kjer živi »Slovenija«;
Tih jo najde, kdor je išče,
Saj drugod se ne pozna. —

Le takó naj dalje bode,
»Živio« naj se kriči;
Saj bo vsacemu brez škode,
Kdor po glavi ne, dobí. —

Kakor v gramatiki, tako je tedaj napredoval Umek tudi v politiki in posebej v „Ogled po svetu“ Slovencem kazal svoj um. V dokaz, bodi na pr., kar je pisal l. 21: Katoliška politična društva. Združena moč je potrebna vsakemu večemu delovanju, vzajemno porazumljevanje je duša javnega življenja. Ako kedaj, treba posebno v današnjih razburjenih časih edinosti — sloge. Nam Slovencem je posebno živa potreba, da delamo z združenimi močmi, tem bolj, ker smo, da-si nas je le malo, razcepljeni v razne dežele. Dve svetinji pa ste, ki nam morate biti nad vse dragi, ki zahtevate od nas resen boj: vera in narodnost. Moč za varstvo obeh in boj za-nji mora biti skupaj. V varstvo in razvijanje slov. narodnosti imamo več zavodov, n. pr. družbo sv. Mohora, Matico, čitalnice itd. Ker pa ima tir sedanjega časa toliko jako hudih nasprotnih življev, ki so enako nevarni verstvu in narodnosti, ker se taki življi prikazujejo posebno v političnem gibanju, treba je, da se po enakem poti temu v okom hodi, in zato posebno pripravna so — katoliška politična društva itd. . . Ako se kmetje v taka društva ne zberó, bojo vedno v manjšini pri volitvah, bodi si v šolski svet, bodi si v srenjski ali okrajni zastop, ali v deželni zbor . . . Torej na noge, Slovenci, časi so važni, delajmo z združenimi močmi!“

L. 22 je pisal o tedanji adresni razpravi obeh dunajskih zbornic na pr.: „Navada, da se taki zbori odpirajo s prestolnimi govori, in da se na-nje odgovarja z adresami, prihaja iz angleškega kraljestva, kjer je že davno bila ustava. Včasih vtegne pomenljiva biti ta šega, pa tudi le včasih, če gre za kaj posebnega; večidel pa ostaja slovesna navada ali navadna slovesnost, prazna ceremonija, in silno škoda za čas, ki se gubi in trati s tem. To se po vsej pravici mora reči tudi o sedanjí

adresni razpravi obeh dunajskih zbornic. Premlatilo se je toliko prazne slame, pa ne enega zrna ni. Povedalo se je, kar je povedanega že sto in stokrat. Pokazala se je marsiktera napaka, nihče pa ni besedice znil o tem, kako bi se ta in druga reč dala zboljšati... Žalostna, prežalostna resnica je, da tako zvanim ustavovercem je tako malo mar za mir in spravo z vsemi narodi, kakor za lanski sneg! Adresa gosposke zbornice, ktero je spisal grof Anton Auersperg, ki že davno slovi kot jako liberalen (prostomislec) človek, le-ta adresa je sestavljena tako, da bi je popolnoma absoluten vladar ne mogel drugače pisati... Tù liberalci tako rekoč velé: Kar je nam prav, to mora vsem prav biti! — Kdo ne bo razsrjen poprašal: Ali je to liberalnost?! Kaj je takim možem svoboda in ravnopravnost? Ali je to človeško, da knez Karlos Auersperg kar na ravnost pravi: šiba je Čehom še premalo pela! — Počasi se daleč pride, pravi pregovor. Po taki poti pridemo tudi mi počasi — a silno daleč! Enako ravnanje zastran adrese se razodevlje v poslanski zbornici itd.“ —

Tako razumno je sodil l. 23 o delegacijah t. j. taista vez, v kateri se ima kazati edinost avstrijsko-ogerske države, ker one (cislajtanska pa ogerska) ste vzajemni zastop vseh dežel, ki so združene v carstvo, kteremu se je nedavno še reklo Avstrija... Najvažniše zadeve, s kterimi imajo delegacije opraviti, tičejo se denarjev.. Največ vselej vzame vojaštvo. Ali kaj se če, saj celo pametni možje trdijo, da so taki časi, da ne more izhajati država brez izdatne vojaške moči. Bogú se smili, da je tako! To je tista tolikanj poveljevana svoboda, to silni napredek našega časa, da če ne moreš poldrugi milijon vojakov ali vsaj kaj enacega v tej zadevi brž spraviti na noge, kedar je kaj, pa nisi nič itd. — Ker je založništvo Besednikovo po smerti Janežičevi prevzela bila vdova njegova Karolina, napovedalo je z njim vred v ravno tistem listu tudi vredništvo v vabilu na naročbo, da vnjanja oblika „Besedniku“ za tretji tečaj l. 1871 vsaj za zdaj ostane takošna, kakoršna je bila. „Skrbeli pa bomo — in k temu nam je pomagati obljubilo mnogo dozdanih in novih pisateljev —, da se množi izvrstnost in različnost v obsegu.“ —

Ukaz ministerstva za bogočastje in pođuk dne 19. julija 1875, št. 2868,

s katerim se določuje, kako se imajo opravljati šolska poslopja na javnih ljudskih šolah na Kranjskem in kako se ima skrbeti za zdravje po teh šolah.

(Dalje.)

§. 11. Kurjava. Kuri naj se po šolskih sobah, ako ni središčine kurjave, v pripravnih pečeh, ki imajo plašče, ali pa v ilovnatih pečeh, ki tem enako grejejo.